

tě) se jeví polarita centra a okraje. Možný směr výkladu naznačuje zmínka, podle níž helénistická kultura a římská politická moc naučila příslušníky lokálních tradic vnímat svou pozici jako pozici lidí, „kteří se octli na periferii“ (s. 82). Nabízí se pak otázka, zda k pochopení smyslu literární a náboženské produkce vzniklé v takovémto prostředí je třeba předpokládat, že se jejím autorům lokální tradice jeví jako „neautentické a zkonstatělé“ a že jejich hlavním motivem je „navázat autentický vztah k Bohu“ (s. 82, srov. s. 84, 100 aj.), nebo zda by stačilo pochopit tuto produkci jako výraz snahy naučit se v dané kulturně-politické konstelaci (s jejím dominantním způsobem řeči a myšlení) rozumět celku světa a najít v něm místo i pro duši, která se ze svého postavení „na okraji“ nemůže vykákat ničím více než perutěmi náboženské touhy.

Chlupova kniha je informačně bohatou, fundovanou a inspirativní četbou o fenoménu, který je z hlediska dějin filosofie i náboženství (až na krátké období v renesanci) sice okrajový, avšak pohled na dějiny myšlení a aspirace lidského ducha, který otevírá, nabízí nejen jinou podívanou, než na jakou jsme zvyklí, ale i podívanou nezvykle půvabnou, ba strhující. Autorovi, který na této knize začal pracovat už bezmála před dvaceti lety, se bezesporu podařilo zachovat něco z onoho původního nadšení pro skryté poklady Hermova odkazu, které jej v oné přechodové dekádě rozvolněných pravidel a otevřených možností ke studiu hermetických spisů přivedlo.

MATYÁŠ HAVRDA

Henry Corbin, Tvůrčí imaginace v súfismu Ibn ‘Arabího,

Praha: Malvern 2010, 333 s.
ISBN 978-86702-82-7.

V posledních letech u nás konečně začíná vycházet řada prací, které se zabývají aspektem islámu v našich krajích dosud jen

málo studovaným – mystickými tendencemi neboli súfismem. Po monografiích z per našich předních znalců islámu, Luboše Kro-páčka (*Súfismus: Dějiny islámské mystiky*, Praha: Vyšehrad 2008) a Bronislava Ostřanského (*Dokonalý člověk a jeho svět v zrcadle islámské mystiky*, Praha: Orientální ústav AV ČR 2004; *Hledání skrytého pokladu*, Praha: Orientální ústav AV ČR 2008), se svého překladu dočkala i klasická práce Henryho Corbina, *Tvůrčí imaginace v súfismu Ibn ‘Arabího*. Jedná se o knihu sice starší – ve svém francouzském originálu *L’imagination créatrice dans le Soufisme d’Ibn Arabi* vyšla poprvé již v roce 1958 – ale to dílu na hodnotě nijak neubírá.

Henry Corbin (1903-1978) byl profesorem islámských studií na Sorbonně a ředitelem katedry íránistiky na francouzsko-íránském institutu v Teheránu. Tento autor zhruba dvou set publikací patřil a dodnes se řadí mezi nejlepší znalce islámské filosofie a mystiky na Západě. S využitím znalostí fenomenologie, evropské filosofie (zejména Heideggera) a v neposlední řadě také díky hluboké obeznámenosti se středověkým křesťanským myšlením byl schopen přinést nové výklady islámské filosofie a mystiky. V jeho době Corbina činilo jedinečným zejména to, že byl filosofem v oboru, kterému jinak dominovali historici. Díky tomu byl často schopen vidět paralely tam, kde historici viděli pouze rozdíly a protiklady. Byl to ovšem právě Corbin, kdo spolu s dalšími velikány tohoto směru bádání (T. Izutsuem, S. H. Nasrem ad.) zpřístupnili islámskou filosofii několika generacím studentů na Západě.

Corbin se ve své knize pokouší o intelektuální vzhled do symbolismu mystických spisů Ibn ‘Arabího. Cílem je také ukázat *duchovní* provázání jeho učení s mystickými tradicemi šiitského Íránu. Právě to je mimochodem aspekt, kvůli kterému si Corbin později vysloužil kritiku od jiných badatelů, kteří přišli s odlišnými interpretacemi Ibn ‘Arabího díla (srov. zejména William Chittick, *The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-‘Arabi’s Metaphysics of Imagination*, New York: SUNY Press 1989; id., *Imaginal Worlds: Ibn al-‘Arabi and the Problem of Religious Diversity*, New York: SUNY Press

1994; Michel Chodkiewicz, *Le sceau des saints: Prophétie et sainteté dans la doctrine d'Ibn Arabi*, Paris: Gallimard 1986; id., *Un océan sans rivage: Ibn Arabi, le Livre et la Loi*, Paris: Le Seuil 1992; Claude Addas, *Ibn 'Arabi, ou, La quête du soufre rouge*, Paris: Gallimard 1989; id., *Ibn 'Arabi et le voyage sans retour*, Paris: Le Seuil 1996; Charles J. Adams, „The Hermeneutics of Henry Corbin,“ in: Richard C. Martin [ed.], *Approaches to Islam in Religious Studies*, Tucson: University of Arizona Press 1985). Jiní badatelé zase kritizovali Corbinův přehnaný důraz na Ibn 'Arabího esoteriku na úkor exoteriky či náboženského práva (srov. Eric Winkel, *Mysteries of Purity: Ibn al-'Arabi's asrar al-taharah*, Notre Dame: Cross Cultural Publications 1996; id., *Islam and the Living Law: The Ibn al-Arabi Approach*, Karachi: Oxford University Press 1997). Je ovšem také nutné dodat, že mnohé výtky na Corbinovu adresu byly dány nepochopením jeho přístupu k bádání. Nebraly totiž v potaz, že Corbinův údajný „šia-centrismus“ či odlišný výklad islámu je způsoben tím, že Corbin zcela očividně nepracoval v rámci paradigmatu monolitického islámu, ale na základě teologického pojmání islámu pojednával o náboženském ideálu (navíc zprostředkovaném elitní skupinou mystiků) spíše než o historické či etnografické realitě. V Corbinově subjektivitě a nepoddajnosti historické „objektivitě“ tak spočívá jak jeho největší slabina, tak paradoxně i největší přínos.

V úvodu své knihy podává Corbin přehled Ibn 'Arabího (1165-1240) života a předkládá jeho mystické učení v kontextu obecného islámského náboženského a filosofického myšlení. Ibn 'Arabí, ve Španělsku narozený arabský myslitel, patří k vůbec největším a nejoriginálnějším postavám celých dějin islámského myšlení, nemluvě o tom, že se jedná o jednoho z největších mystiků všech dob. Je zcela případné, že i samotný Ibn 'Arabího život vykládá Corbin symbolicky a přiřazuje zvláštní význam zejména třem událostem: Ibn 'Arabího přítomnosti na pohřbu Ibn Rušda (Averroes), jeho odchodu z Andalusie na Východ a konečně zasvěcení coby žáka tajuplného proroka al-Chida.

První část knihy přináší Corbinovu aplikaci teorie Abrahama Heschela na islám. Heschel v podstatě tvrdil, že profetické a mystické náboženství jsou dvě různé věci. Bůh prvého je ovlivňován lidskými úděly a reaguje na ně, zatímco Bůh druhého je transcendentní a nepoznatelný. Corbin pak tvrdí, že tyto dvě úrovně náboženství nejsou nezbytně v rozporu, ale že jsou sloučeny právě v islámské mystice, zejména v Ibn 'Arabího systému.

Druhá, ústřední část se zabývá Ibn 'Arabího koncepcí tvůrčí imaginace a její roli v nekonečně složitém světě reálných a subsistujících obrazů (*'alam al-mithál*, Corbinův *mundus imaginalis*), v němž aktivní imaginace přímo, tedy bez pomoci smyslů, vnímá události, osoby a přítomnosti. Podle této koncepce Bůh, kterého rmoutí vlastní samota, je „skrytým pokladem, jenž touží být poznán“. Prostřednictvím své aktivní imaginace se pak zjevuje ve formě vesmíru, tedy jakési projekci božské představivosti. Toto zjevení se odehrává na pěti různých rovinách bytí, přítomností (*hadárát*), z nichž každá odráží rovinu nad sebou. Nejnižší rovina, svět viditelných smyslovostí, je odrazem vyšší roviny, světa idejí-obrazů, která je zase odrazem světa duší a tak dále. Prostřednictvím své imaginace pak může prorok či mystik proniknout těmito přítomnostmi a odhalit jejich vnitřní významy. A co víc, může dokonce způsobit, že se nějaká bytost z vyšší roviny objeví v nižším světě. Právě tímto způsobem byl například prorok Muhammad schopen spatřit anděla Gabriela. Ibn 'Arabí byl tou samou cestou schopen setkat se s duší jakéhokoliv proroka či zesnulého světce. Právě tato koncepce „světa obrazů“ náleží ke stále se vracejícím tématům mystického myšlení, zároveň ale patří k nejsložitějším místům Ibn 'Arabího světónázoru, který je již sám o sobě velmi náročný na pochopení.

Význam Corbinovy knihy spočívá zejména v originalitě, s jakou se vypořádává se zvláštností ontologické dimenze a aktivit onoho metafyzického nástroje zvaného „tvůrčí imaginace“. Právě vlastní imaginace Corbinovi totiž umožnila, aby vstoupil do jakéhosi metahistorického dialogu s Ibn 'Arabím a interpretoval jeho dílo. Corbin se

ve své knize také pokusil rozřešit starobylé dilema transcendentního monoteismu tím, že se spleťtými myšlenkovými postupy dostává pomocí úvah nad Ibn 'Arabího dílem k identifikaci člověka s Bohem – v tomto případě prostřednictvím recipročního vztahu identifikace, kdy jeden je myšlenkou druhého a naopak. Reciprocita tohoto vztahu se promítá do všeho – Bůh stejně jako člověk „trpí“, člověk stejně jako Bůh je „tvůrčí“ atd. Bůh potřebuje člověka, stejně jako člověk Boha. Právě prohlédnutím této reciprocit nábývá mystik své tvůrčí role ve vztahu k Bohu a tím i své jednoty s ním. Z toho pak vyplývá výrok: „Ten, který zná sebe sama, zná svého Boha“ (s. 97). Důležitý nástroj v tomto procesu pak představuje srdce. Ono je centrem, v němž se soustředí tvůrčí duchovní energie a jehož orgánem je imaginace.

Corbinova *Tvůrčí imaginace* je notoricky známá svou obtížností, a to pro samotné čtení, natož pro překlad. I z toho důvodu patří nakladatelství, odbornému redaktorovi (Bronislav Ostřanský) a v první řadě překladateli (Jacques Joseph) obdiv za to, že se zhostili tak náročného, leč záslužného počinu. Tato Corbinova kniha je o to náročnější, že nebyla psána jako akademická práce snažící se o ucelené vysvětlení či interpretaci Ibn 'Arabího myšlenkového světa. Jak sám Corbin uvádí v úvodu, „v žádném případě se [nejedná o] monografii o Ibn 'Arabím. ... Naší ambicí ostatně není ani, přispět k dějinám myšlení“. ... Naším cílem je pouze – za pomoci [Ibn 'Arabího] textů – hluboce meditoval nad jistým množstvím témat, která nevyhnutelně rezonují napříč celým dílem. Nejlepším vysvětlením Ibn 'Arabího pro nás stále ještě zůstává sám Ibn 'Arabí“ (s. 17-18).

Corbinova imaginace je bezpochyby bezbřehá, jeho erudice ohromující. Ibn 'Arabího dílo, stejně tak jako problematiku vztahu člověka k Bohu, lze pochopitelně interpretovat tisíci různými způsoby. Ovšem Corbinova pozice je natolik významná, autoritativní, radikální a v neposlední řadě promyšlená, že by se s ní měli seznámit všichni, kdo se hlouběji zajímají o náboženské myšlení. *Tvůrčí imaginace v sufismu*

Ibn 'Arabího tak právem náleží do zlatého fondu studií o (nejen) islámské mystice.

ONDŘEJ BERÁNEK

Mária Mičaninová, Koruna královstva rabi Šlomo Ben Gabirola,

**Praha: Bergman 2010, 362 s.
ISBN 978-80-904207-5-5.**

Kniha Márie Mičaninovej *Koruna královstva rabi Šlomo ben Gabirola s komentárom* nie je len vyústením grantového projektu VEGA 1/0125/08, realizovaného pod názvom „Filozofia Šlomo ben Jehudu Ibn Gabirola“, ale omnoho viac je výsledkom takmer desaťročného úsilia o sprostredkovanie filozofie tohto významného stredovekého židovského filozofa českej a slovenskej filozofickej verejnosti. Knihu možno rozdeliť do troch častí: (1) úvod a filozofické predporozumenie, (2) text prekladu básne, (3) komentár k básni. Mičaninová je autorkou úvodu, predporozumenia a komentára, na preklade sa spolupodieľal rabín košickej židovskej náboženskej obce, pán Jossi Steiner. Treba však spomenúť, že sa jedná už o druhý, revidovaný vydanie prekladu. Po prvý krát vyšla *Koruna královstva* v slovenskom jazyku v roku 2003 v rámci spolupráce Mičaninovej a vtedajšieho košického rabína, pána Dova Goldsteina (*Koruna královstva rabína Šlomo ben Gabirola*, prel. Dov Goldstein – Mária Mičaninová, Prešov: AVE 2003). Išlo však iba o samotný text básne, bez následného komentára.

Pri analýze nielen textu básne, ale aj celku filozofie Ibn Gabirola si autorka zvolila historicko-fenomenologický prístup a pokúsila sa tak o syntézu historicko-filozofického výskumu na pôde židovskej filozofie a interpretácie konkrétneho textu, ktorý vykazuje prvky stredovekej mystiky. A nielen Ibn Gabirolove náhľady zostávajú čitateľovi mnohokrát skryté pod rúškom mystiky a básnických obrazov, ale ako naznačuje Mičaninová, je aj pomerne krátky život samotného filozofa stále objektom najrôznej-